

อุปลักษณเชิงมโนทัศน์ของคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ ในภาษาไทยวน

Submitted date: 16 July 2021

Revised date: 7 October 2021

Accepted date: 12 October 2021

อุษณา อาริ^๑

ณรงศ์กรรณ รอดทรัพย์^๒

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาด้อยคำอุปลักษณและวิเคราะห์อุปลักษณเชิงมโนทัศน์จากคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ภาษาไทยวนตามแนวคิดทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน โดยศึกษาจากรายการสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้านของชาวไทพวนตำบลหาดเลี้ยว อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุโขทัย

ผลการศึกษาพบว่าการขยายความหมายแบบอุปลักษณเชิงมโนทัศน์คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๗๑ สามารถจัดหมวดหมู่ความหมายได้เป็น ๑๐ ประเภท เป็นการถ่ายโยงความหมายแบบภวสัมพันธ จำนวน ๔ ประเภท ได้แก่ อุปลักษณผู้หญิง อุปลักษณาการของมนุษย์ อุปลักษณสัตว์ และอุปลักษณวัตถุ (ต่างวงความหมาย) และการถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ จำนวน ๖ ประเภท ได้แก่ อุปลักษณวัตถุ + อาการของมนุษย์ อุปลักษณวัตถุ + อวัยวะของมนุษย์ อุปลักษณวัตถุ + สภาพของมนุษย์ อุปลักษณาการของมนุษย์ + วัตถุ อุปลักษณสัตว์ + อาการของมนุษย์ และอุปลักษณที่อาศัยของมนุษย์ + วัตถุ

คำสำคัญ : อุปลักษณเชิงมโนทัศน์, ไทยวน, คำเรียกสิ่งของเครื่องใช้

^๑ อาจารย์ประจำสาขาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
อีเมล usana_a@rmutt.ac.th

^๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
อีเมล narongkanr@nu.ac.th

Conceptual Metaphors of Equipment Terms in *Tai Phuan*

Usana Aree^๓

Narongkan Rodsap^๔

Abstract

The objective of this article is to study conceptual metaphors of equipment terms in Tai Phuan, derived from the use of metaphors using a cognitive linguistics approach. This study is based on lexical words of local instruments of the Tai Phuan people in Hat Siao, Si Satchanalai District, Sukhothai Province.

The results of the study showed that there is an amplification of meaning in conceptual metaphors accounted for 35.71 percent. The semantics can be categorized into 10 categories, divided into four types of ontological correspondence processes: female; human symptoms; animal; and material (different categories). In addition, there are six types of epistemic correspondence processes: material + human symptoms; material + human organ; material + human condition; human symptoms + material; animal + human symptoms; and human habitat + material.

Keywords: Conceptual Metaphor, *Tai Phuan*, Equipment Terms

^๓ Lecturer, Department of Thai Languages, Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi, E-mail: usana_a@rmutt.ac.th

^๔ Assistant Professor, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Naresuan University, E-mail: narongkanr@nu.ac.th

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“ชาวพวน” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่พูดภาษาตระกูลไท จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ได้กล่าวว่ากลุ่มชาติพันธุ์พวนนั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายประเทศรวมทั้งประเทศไทย โดยในประเทศไทยมีผู้เรียกชาวพวนว่า “พวน” “ไทพวน” “ไทยพวน” และ “ลาวพวน” แต่ในการศึกษาทางด้านภาษาศาสตร์ทั้งในด้านเสียงและคำของพินรัตน์ อัครวัฒนากุล (Akharawatthanakun, 2019, p. 1-31) ทำให้ทราบว่า แม้ภาษาพวน ภาษาลาว และภาษาไทยจะจัดอยู่ในตระกูลภาษาไทเหมือนกันแต่ก็ถือว่าไม่ใช่ชาติพันธุ์เดียวกัน ซึ่งในบทความฉบับนี้จะเรียกว่า “ไทพวน”

กลุ่มชาติพันธุ์พวนมีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่แถบลุ่มแม่น้ำพวน ต่อมามีการย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่เมืองเชียงขวางซึ่งปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กลุ่มชาติพันธุ์พวนได้ย้ายถิ่นฐานเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ โดยกระจายตัวอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย เช่น สุโขทัย หนองคาย อุดรธานี ลพบุรี สระบุรี ปราจีนบุรี นครนายก และได้กลายเป็นราษฎรไทยโดยสมบูรณ์ (Department of Cultural Promotion, 2016, p. 49-50) แต่ก็ยังคงปรากฏลักษณะเฉพาะทางภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐานและภาษาตระกูลไทอื่น ๆ

ภาษาไทพวนเป็นภาษาที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนานนับร้อยปีในกลุ่มชาวไทพวน ซึ่งนอกจากจะมีคุณค่าในการเป็นเครื่องมือสื่อสารกันในกลุ่มชนชาวไทพวนแล้ว ยังสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษที่ควรอนุรักษ์และสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป

จากการศึกษาสถานภาพการศึกษาภาษาไทพวนของเพ็ญประภา สิงห์สวัสดิ์ (Singsawat, 2018, p. 475-486) ได้รวบรวมผลงานการศึกษาภาษาไทพวนของนักวิชาการไทยจำนวน ๒๓ ผลงาน โดยผลงานเกือบทั้งหมดเป็นการศึกษาระบบเสียง คำศัพท์ และลักษณะทางวากยสัมพันธ์ของภาษาไทพวนในถิ่นต่าง ๆ แต่การศึกษาภาษา

ไทพวนเชิงอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ที่แสดงถึงมโนทัศน์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทพวนที่สะท้อนผ่านภาษายังไม่เป็นที่ชัดเจนเท่าใดนัก

ผลงานการศึกษารากเหง้าไทพวนเชิงสังคมในประเทศไทยได้แสดงให้เห็นภาพรวมของภาษาไทพวนว่ากำลังอยู่ในวงล้อมของความเปลี่ยนแปลงและเสี่ยงที่จะสูญหายได้ โดยเฉพาะการใช้ภาษาและทัศนคติต่อภาษาไทพวนในกลุ่มผู้พูดอายุน้อย ที่แสดงความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการสัมผัสกับภาษาอื่นมากขึ้น และการตระหนักในคุณค่าของภาษาชาติพันธุ์ของตนเองน้อยลง ดังเช่นการศึกษาการแปรของเสียงพยัญชนะในภาษาไทพวน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีของศิริชัย หอมดวง และศุภกิต บัวขาว (Homduang & Buakaw, 2016, p.122-137) การศึกษาการแปรคำศัพท์ในภาษาไทพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีของฐิติกาญจน์ ใจไมตรี และอุมารณ์ สังขมาน (Jaimaitee & Sungkaman, 2016, p. 245-262) การศึกษาคำบุรุษสรรพนามในภาษาไทพวนภาคอีสานของกัญณฐา พงศ์พิริยะวนิช (Phongphiriyawanit, 2016, p. 2139-2155) การศึกษาทัศนคติทางภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่มีต่อภาษาของตนเองในเขตภาคเหนือตอนล่างของสุพัตรา จิรนนทนารถณ์ อัญชลี สิงห์น้อย และอรทัย ชินอัครพงศ์ (Jirananthanaporn, Singnoi & Chinakhrapong, 2008) และการศึกษาเกี่ยวกับคำบุรุษสรรพนามของชาวไทพวนภาคอีสานตามปัจจัยทางสังคมของณชากุล สิงห์เสนา และจารุวรรณ เบญจาทิกุล (Singsena & Benjathikul, 2015, p. 67-88) ส่วนการศึกษารากเหง้าไทพวนในเชิงความหมายนั้นยังปรากฏจำนวนน้อย พบเพียงการศึกษาวงจรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทพวนของสุพัตรา จิรนนทนารถณ์ (Jirananthanaporn, 1993) และการศึกษาชื่อและระบบการทอชิ้นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ของพิจิตรา พานิชย์กุล (Panichakul, 2004) ที่ศึกษาภาษาเพื่อสะท้อนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทพวน

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาภาษาไทพวนด้านความหมายเชิงมโนทัศน์ยังมีไม่มากนัก โดยเฉพาะการศึกษารากเหง้าไทพวนที่ใช้กรอบแนวคิดทางอรรถศาสตร์ปริชานซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาในทัศนะใหม่นั้นยังไม่ปรากฏผู้ศึกษาอย่างชัดเจน ซึ่งอัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (Wongwattana, 2020, p.31-48) ได้กล่าวถึงมุมมองของทฤษฎีทางอรรถศาสตร์ปริชานว่าให้ความสำคัญกับการจัด

หมวดหมู่ของสิ่งต่าง ๆ โดยรวมเอาประสบการณ์การรับรู้ต่าง ๆ ของผู้ใช้ภาษามาแสดงออกเชิงอุปลักษณ์หรือนามนัย โดยภาษาที่มีลักษณะเป็นจินตภาพเหล่านี้เปรียบเสมือนแก่นของการศึกษาความหมาย ดังนั้น การศึกษาทางอรรถศาสตร์ปริชานจึงไม่ใช่เพียงการศึกษาหาความหมายจากคำศัพท์เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการศึกษาถึงกระบวนการคิดและสร้างถ้อยคำเพื่อใช้ในชีวิตรประจำวันอย่างเป็นธรรมชาติ ทั้งยังหมายรวมไปถึงกระบวนการเชื่อมโยงทางความหมายของสิ่งที่อยู่ต่างหมวดหมู่กันด้วย ซึ่งตัวอย่างการศึกษาเฉพาะคำศัพท์หรือชื่อเรียกสิ่งต่าง ๆ ในแนวอรรถศาสตร์ปริชาน ได้แก่ การศึกษาความหมายเชิงอุปลักษณ์และนามนัยจากคำเรียกชื่อพืชแบบพื้นบ้านไทยของอัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (Wongwattana, 2014, p. 70-89) และการศึกษาระบบคำเรียกชิ้นส่วนและอะไหล่รถยนต์ไทยในมุมมองภาษาศาสตร์ปริชานของอัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (Wongwattana, 2020, p.31-48)

ภาษาศาสตร์ปริชาน (cognitive linguistics) เป็นแนวคิดที่เน้นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจและอธิบายภาษาและระบบความคิดของมนุษย์ โดยเลคอฟ (Lakoff, 1987, p. xi) กล่าวว่าทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชานเป็นการนำแนวคิดจากศาสตร์ต่าง ๆ ได้แก่ จิตวิทยา ภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยา ปรัชญา และคอมพิวเตอร์มาปรับใช้วิเคราะห์และอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับมโนทัศน์ของมนุษย์ โดยอรรถศาสตร์ปริชาน (cognitive semantics) เป็นสาขาหนึ่งของภาษาศาสตร์ปริชาน ซึ่งนันทนา วงษ์ไทย (Wongthai, 2019, p. 6) ได้กล่าวว่าอรรถศาสตร์ปริชานเชื่อว่าการอธิบายความหมายต้องอาศัยความเข้าใจ ประสบการณ์ และบริบทต่าง ๆ มาประกอบในการพิจารณา ดังนั้น สิ่งที่ภาษาสะท้อนออกมาก็คือผลจากความคิดของมนุษย์นั่นเอง อรรถศาสตร์ปริชานจึงรวมความหมายทางอรรถศาสตร์และความหมายทางวัจนปฏิบัติศาสตร์เข้าด้วยกัน

อีวานส์และกรีน (Evans & Green, 2006, p. 157-163) กล่าวถึงหลักการสำคัญของอรรถศาสตร์ปริชานไว้ ๔ ประการ คือ โครงสร้างมโนทัศน์เกี่ยวข้องกับร่างกาย (conceptual structure is embodied) โครงสร้างความหมายคือโครงสร้างมโนทัศน์ (semantic structure is conceptual structure) รูปแบบทางความหมายเป็นความรู้เกี่ยวกับโลกรอบตัว (meaning representation is encyclopedic) และการสร้างความหมายคือการสร้างมโนทัศน์ (meaning construction is conceptualization)

อุปลักษณ์ (metaphor) เป็นกระบวนการเปรียบเทียบโดยใช้ภาษาเชื่อมโยงสิ่งหนึ่งให้เป็นอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งอุปลักษณ์ตามวิธีคิดแนวเดิมนั้นมุ่งเน้นการประดิษฐ์ภาษาในวรรณกรรมเพื่อสร้างจินตนาการและจินตภาพให้เกิดขึ้นในใจผู้อ่านหรือผู้ฟัง ซึ่งเป็นการใช้ภาษาที่ไม่ใช่ปกติธรรมดาทั่วไป แต่อุปลักษณ์ตามแนววรรณศาสตร์ปริชานมีอยู่ในชีวิตประจำวันตลอดเวลา เป็นเรื่องธรรมดาของการใช้ภาษา การคิด และการกระทำของมนุษย์ โดยเราจะเข้าใจภาษาที่เป็นอุปลักษณ์ได้ก็เมื่อมีการนำไปใช้เปรียบเทียบกับการใช้ภาษากล่าวถึงสิ่งอื่น ๆ

โคเวกเซส (Kövecses, 2010 in Wongthai, 2019, p. 111-112) กล่าวว่าตามแนวคิดภาษาศาสตร์ปริชานนั้น อุปลักษณ์จะเป็นการเปรียบเทียบโดยใช้วงมโนทัศน์ที่เป็นรูปธรรมกว่ามากกล่าวถึงวงมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรมที่เราต้องการทำความเข้าใจ โดยวงมโนทัศน์ที่เราต้องการทำความเข้าใจจะเรียกว่า “วงมโนทัศน์ปลายทาง” (target domain) ส่วนวงมโนทัศน์ตั้งต้นที่นำมาเป็นสิ่งเปรียบนั้นเรียกว่า “วงมโนทัศน์ต้นทาง” (source domain) เรียกกลวิธีขยายความหมายนี้ว่า “อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์” (conceptual metaphor) และเรียกภาษาที่ใช้เป็นสิ่งกระตุ้นว่า “ถ้อยคำอุปลักษณ์” (metaphorical linguistic expressions)

โดยเลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff & Johnson, 1980, p. 4) ได้ยกตัวอย่างอุปลักษณ์ “การโต้แย้งคือสงคราม” ดังต่อไปนี้

ARGUMENT IS WAR

(การโต้แย้งคือสงคราม)

Your claims are indefensible.

(ข้อเรียกร้องของคุณไม่มีใครป้องกันได้)

He attacked every weak point in my argument.

(เขาโจมตีทุกจุดอ่อนในการโต้แย้งของฉัน)

His criticisms were right on target.

(คำวิพากษ์วิจารณ์ของเขาตรงเป้าหมาย)

I demolished his argument.

(ฉันทำลายการโต้แย้งของเขา)

นันทนา วงษ์ไทย (Wongthai, 2019, p. 112-115) กล่าวถึงประเภทของอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ตามแนวคิดของเลคอฟและจอห์นสัน ว่าจำแนกได้เป็น ๓ ประเภทดังนี้

๑) อุปลักษณ์เชิงโครงสร้าง (structural metaphors) เป็นการสร้างมโนทัศน์หนึ่งแล้วเชื่อมโยงไปยังโครงสร้างของอีกมโนทัศน์หนึ่งอย่างเป็นระบบ เช่น “การโต้แย้งคือการเดินทาง” เป็นการทำความเข้าใจมโนทัศน์ของ “การโต้แย้ง” ด้วยการเปรียบเทียบกับมโนทัศน์ “การเดินทาง” ว่าประกอบไปด้วยจุดเริ่มต้น เส้นทาง จุดหมายปลายทางเหมือนกัน

๒) อุปลักษณ์เชิงทิศทาง (orientational metaphors) เป็นการเชื่อมโยงประสบการณ์ด้านทิศทางและพื้นที่เพื่อให้เข้าใจมโนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องอื่น ๆ โดยใช้ถ้อยคำอุปลักษณ์ที่สะท้อนมาจากประสบการณ์ทางร่างกายของมนุษย์ เช่น ขึ้น-ลง ใน-นอก หน้า-หลัง กลาง-ขอบ ลึก-ตื้น เช่น ปลอดภัยขึ้น น้ำหนักลง ในความเปลี่ยนแปลง นอกกระแส กลางเมือง คนชายขอบ

๓) อุปลักษณ์เชิงสรรพสิ่ง (ontological metaphors) เป็นการทำความเข้าใจมโนทัศน์ของสิ่งที่มีความเป็นนามธรรม เช่น อารมณ์ ความคิด ความรู้สึก ด้วยการเปรียบเทียบกับเป็นวัตถุหรือสิ่งของ เช่น “ฉันกำลังเผชิญหน้ากับความสิ้นหวัง” “เราต้องเอาชนะความห่างไกลให้ได้”

จะเห็นได้ว่าอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เป็นการใช้ภาษาที่เกิดจากกระบวนการถ่ายทอดความหมายที่จะทำให้สามารถรับรู้ความหมายของคำเรียกสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเพราะผนวกรวมทั้งส่วนที่เป็นประสบการณ์และจินตนาการของมนุษย์ไว้ด้วยกัน โดยแนวความคิดดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าการใช้คำศัพท์ในชีวิตประจำวันเป็นกลไกสำคัญทางปริชาณอันเกิดขึ้นในกระบวนการคิดที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ที่มนุษย์ได้รับจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัว และนำสิ่งที่คุ้นเคยใกล้ตัวมาใช้ในการเปรียบเทียบกับแสดงออกทางภาษา ซึ่งสิ่งของเครื่องใช้นั้นเกี่ยวข้องกับกิจกรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวันของชาวไทพวน ดังนั้นการศึกษามโนทัศน์จากคำศัพท์ในหมวดสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยไทพวน จึงจะทำให้สามารถเรียนรู้และเข้าใจระบบคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทพวนได้เป็นอย่างดี

อนึ่ง ผู้วิจัยเป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนไทพวนและคุ้นเคยกับการใช้ภาษาไทพวน มาตั้งแต่กำเนิด แม้อยู่ในพื้นที่กับแหล่งข้อมูลของงานวิจัย แต่ก็สามารถเข้าถึงแก่น ของความหมายและมโนทัศน์ของชาวไทพวนในภาพรวมได้มากพอสมควร ผู้วิจัยได้ สังเกตเห็นว่าชื่อเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทพวนนั้นประกอบ สร้างคำได้อย่างน่าสนใจ คือใช้วิธีการเชื่อมโยงมโนทัศน์จากสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเพื่อ นำไปสู่การเรียกเครื่องใช้ต่าง ๆ ดังนั้นจึงประสงค์ที่จะใช้แนวคิดทฤษฎีทางอรรถศาสตร์ ปรีชาน คืออุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ มาศึกษาคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทพวน บนพื้นฐานความคิดที่ว่าความเป็นหมวดหมู่เดียวกันนั้น ไม่ใช่เพียงการหาคุณสมบัติที่มี ร่วมกันหรือศึกษาเฉพาะองค์ประกอบทางความหมายตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ เท่านั้น แต่ความหมายนั้นมีความซับซ้อนและมีการปรับเปลี่ยนคุณสมบัติการเป็นสมาชิก ของหมวดหมู่อย่างเป็นพลวัต อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์จึงเป็นการรวมทั้งประสบการณ์ และจินตนาการของผู้ใช้ภาษาที่หลอมรวมเป็นระบบคิดที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม การศึกษาภาษาไทพวนตามแนวอรรถศาสตร์ปรีชานจึงจะเป็นเสมือน การศึกษาการมองโลกและระบบความคิดของชาวไทพวนอย่างเป็นธรรมชาติ อันจะนำ ไปสู่การอ้างว้างซึ่งประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และภาษาของชาวไทพวน ซึ่งถือเป็นหนึ่งในองค์ความรู้สำคัญที่เป็นแหล่งศึกษาเพื่ออธิบายความเป็นมาของภาษาของ ชาติไทย ภาษาไทย และภาษาตระกูลไท อีกทั้งยังจะเป็นพื้นฐานในการศึกษาภาษา ไทพวนในแนวภาษาศาสตร์ปรีชานซึ่งเป็นแนวทางศึกษาภาษาในทัศนะใหม่ให้กว้างขวาง ยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ตามแนวภาษาศาสตร์ปรีชานจากคำ เรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทพวน

ขอบเขตการวิจัย

๑. ศึกษาเฉพาะคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทพวนที่ได้มาจากการลง พื้นที่เก็บข้อมูลจริง โดยใช้การเก็บรายการคำศัพท์จากสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้านของ ชาวไทพวนที่จัดไว้ ณ ส่วนจัดแสดงเรือนโบราณในสารพพิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำ ตำบล

หาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัยเท่านั้น ไม่นำข้อมูลคำศัพท์จากเอกสารหรือการบันทึกที่มีเพียงลายลักษณ์อักษรมาประกอบ

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แนวคิดทฤษฎีทางอรรถศาสตร์ปริชาน (cognitive semantics) ในประเด็นที่เกี่ยวกับอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ (conceptual metaphor) เป็นพื้นฐานในการศึกษา

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

๑. ⇨ เป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แสดงการถ่ายโยงความหมายจากวงความหมายต้นทางไปยังวงความหมายปลายทาง (Tawichai, 2006, p. 10)

๒. ⇩ เป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แสดงการถ่ายโยงความหมายจากวงความหมายต้นทางไปยังวงความหมายปลายทางเช่นกัน แต่เนื่องจากผู้วิจัยต้องการเน้นให้เห็นว่าวงความหมายปลายทางอยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน คือ “สิ่งของเครื่องใช้” จึงใช้ลูกศรกลับด้านในส่วนของหัวข้อใหญ่เพื่อแสดงให้เห็นชัดเจน

๓. [] เป็นสัญลักษณ์แสดงขอบเขตความหมายของถ้อยคำอุปลักษณ์ซึ่งอาจแสดงร่วมกับสัญลักษณ์ () ที่เป็นการแสดงความหมายเทียบเคียงกับภาษาไทยมาตรฐาน

กรอบแนวคิด

ใช้ทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชานตามแนวคิดของเลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff & Johnson, 1980) เลคอฟ (Lakoff, 1987) และโคเวกเซส (Kövecses, 2005, Kövecses, 2010) มาใช้วิเคราะห์ถ้อยคำที่เป็นอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. แหล่งข้อมูล

จากข้อมูลแผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทยของสุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ (Premsrirat, et al., 2004) ที่ระบุว่าพื้นที่ชุมชนที่มีจำนวนผู้พูด

ภาษาไทพวนอยู่ในระดับหนาแน่นที่สุด และเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ได้แก่ ชุมชนไทพวนอำเภอศรีสขณาชัย จังหวัดสุโขทัย ผู้วิจัยจึงลงพื้นที่สอบถามผู้นำชุมชนและคนในชุมชน สรุปได้ว่าสารพิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำเป็นสถานที่ที่รวมสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้านของชาวไทพวนไว้จำนวนมากที่สุดและสามารถถ่ายภาพได้โดยสะดวก จึงคัดเลือกส่วนจัดแสดงเรือนโบราณในสารพิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำเป็นแหล่งข้อมูล

๒. การเตรียมการและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

๒.๑ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสารพิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำทั้งจากในเว็บไซต์ และสอบถามคนในพื้นที่เกี่ยวกับพื้นที่จัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้านของชาวไทพวน

๒.๒ อุปกรณ์ในการจดบันทึก ได้แก่ กระดาษบันทึก ปากกา ดินสอ ยางลบ

๒.๓ อุปกรณ์ในการบันทึกภาพ ได้แก่ โทรศัพท์เคลื่อนที่ที่สามารถถ่ายภาพได้อย่างชัดเจนพร้อมการวัดหน่วยความจำ และแบตเตอรี่สำรอง

๒.๔ อุปกรณ์ในการบันทึกเสียง ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียงดิจิทัล และแบตเตอรี่สำรอง

๒.๕ เครื่องคอมพิวเตอร์พร้อมโปรแกรมจัดการข้อมูล

๒.๖ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (Office of the Royal Society, 2013) พจนานุกรมภาษาไทพวนของมูลนิธิไทยพวน (Thai Phuan Foundation, 1989) พจนานุกรมภาษาไทพวนของยุพิน เข้มมุกด์ และคณะ (Khemmuk, et al., 2015) รวมทั้งเอกสารอื่น ๆ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และการสนทนากับชาวไทพวนเพื่อใช้ในการหาความหมายของคำศัพท์เพิ่มเติม

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๑ เดินทางไปยังสารพิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำและติดต่อสอบถามเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลเกี่ยวกับข้อมูลการจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้านของชาวไทพวน

๓.๒ ถ่ายภาพสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้านของชาวไทพวนในส่วนจัดแสดงเรือนโบราณ โดยจะเก็บคำศัพท์จากสิ่งของที่มีป้ายชื่อติดกำกับไว้เพื่อจะได้เห็นลักษณะของสิ่งของเครื่องใช้นั้นได้อย่างชัดเจน เนื่องจากรูปลักษณะของเครื่องใช้จริงนั้นจำเป็นต่อการวิเคราะห์จินตภาพและการถ่ายทอดความหมาย

๓.๓ บันทึกเสียงบรรยายข้อมูลลักษณะของสิ่งของเครื่องใช้แต่ละประเภท พร้อมทั้งจดรายชื่อสิ่งของและข้อสังเกตต่าง ๆ ที่พบ โดยถอดถ่ายเสียงเทียบเคียงกับภาษาไทยนอ้างอิงจากคำอ่านออกเสียงตามพจนานุกรมภาษาไทยน (Khemmuk, et al., 2015) เช่น ถ่ายถอดเสียงเป็นคำว่า “เข้า” ซึ่งมีความหมายว่า “ข้าว” ไม่ได้เป็นคำกริยา “เข้า” ในภาษาไทยมาตรฐาน

๓.๔ เรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึก ถอดความจากเครื่องบันทึกเสียงและอุปกรณ์บันทึกภาพ นำมาจัดทำเป็นรายการคำศัพท์คำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ ในภาษาไทยนได้จำนวน ๕๖ คำ เพื่อนำไปวิเคราะห์ในลำดับต่อไป

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑ นำคำศัพท์คำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยนามาวิเคราะห์การขยายความหมายโดยตรวจสอบความหมายของคำจากพจนานุกรมภาษาไทยน พิจารณาภาพถ่ายที่บันทึกจากแหล่งข้อมูล และข้อมูลประกอบอื่น ๆ ทั้งจากการสนทนากับชาวไทพวนและจากอินเทอร์เน็ต เพื่อจำแนกเป็นความหมายตรง ความหมายเชิงนามนัย และความหมายเชิงอุปลักษณ์

๔.๒ วิเคราะห์ขอบเขตความหมายและรูปแบบการถ่ายโยงความหมายของถ้อยคำอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ของคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยน เพื่อจำแนกเป็นถ่ายโยงความหมายแบบภวสัมพันธ์และแบบญาณสัมพันธ์

๔.๓ วิเคราะห์ขอบเขตความหมายของถ้อยคำอุปลักษณ์ และความหมายเทียบเคียงกับภาษาไทยมาตรฐาน เพื่อจัดหมวดหมู่ความหมายของอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ว่าอยู่ในวงความหมายใด มีการถ่ายโยงความหมายที่สัมพันธ์กันอย่างไร จากนั้นนำเสนอโดยการอธิบายในตารางโดยใช้ภาพถ่ายและแผนภูมิประกอบ

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิเคราะห์อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ของคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยน จะแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ถ้อยคำอุปลักษณ์ของคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยน และประเภทของการถ่ายโยงความหมายอุปลักษณ์เชิง

มโนทัศน์ของคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ถ้อยคำอุปลักษณะของคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยน

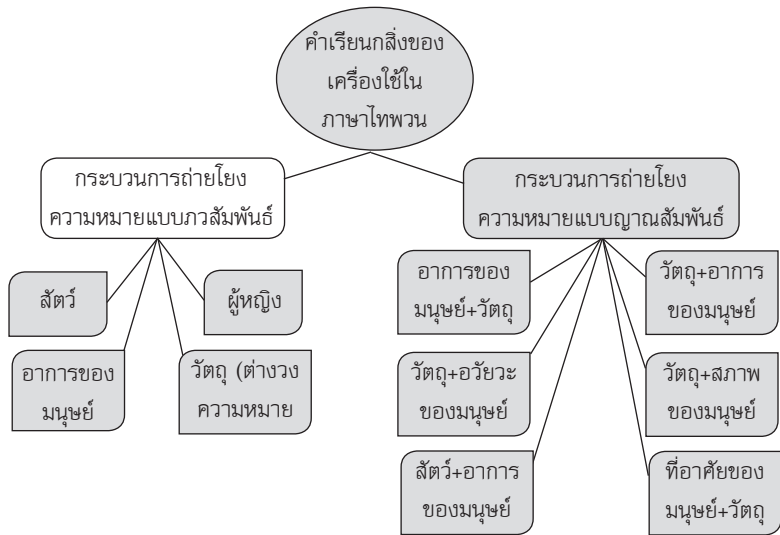
จากข้อมูลรายการคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยน จำนวน ๕๖ คำ เมื่อนำมาวิเคราะห์ในเบื้องต้น พบว่าเป็นคำศัพท์ที่มีลักษณะการใช้กลวิธีขยายความหมายแบบอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์จำนวนทั้งสิ้น ๒๐ คำ คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๗๑ จากข้อมูลทั้งหมด โดยมีรายการคำ ได้แก่ กะต่าย เคื่องต้มน้ำอ้อย เคื่องวีเข้า เคื่องหีบอ้อย ช้องตะโพน ไชสองหี นางกวัก พ้าชอยยา ม้าชอยยา ม้าพัดเข้า ไม้พัดเข้า หม้อแกงสาว สุ่ม สูป หาบกะจาด อีจู้ อีโต่ง อีแปะ โองเข้าล่องช้อง โองไม้ได้

การอธิบายอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ของคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยน พบการถ่ายโยงความหมาย ๒ แบบ คือ ภาวสัมพันธ์และญาณสัมพันธ์ โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างหมวดหมู่ความหมายต้นทาง เช่น สัตว์ ผู้หญิง อาการของมนุษย์ กับหมวดหมู่ความหมายปลายทางคือสิ่งของเครื่องใช้ ซึ่งจะเป็นการถ่ายโยงทางความหมายแบบภาวสัมพันธ์ (ontological correspondence) คือเป็นการถ่ายโยงความหมายแบบหนึ่งต่อหนึ่ง

นอกจากนี้ยังมีการถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ์ (epistemic correspondence) คือ จะเป็นการถ่ายโยงความหมายที่มีความซับซ้อน กล่าวคือหมวดหมู่ความหมายต้นทางจะมีมากกว่าหนึ่งหมวดหมู่ความหมาย และมีความสัมพันธ์กันภายในหมวดหมู่ความหมายก่อนที่จะเกิดการถ่ายโยงความหมายไปยังหมวดหมู่ความหมายปลายทาง

จากการวิเคราะห์ถ้อยคำอุปลักษณะของคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยนจำนวน ๒๐ คำ สามารถจัดหมวดหมู่ความหมายได้เป็น ๑๐ ประเภท แบ่งเป็นกระบวนการถ่ายโยงความหมายแบบภาวสัมพันธ์ (ontological correspondence) จำนวน ๔ ประเภท ได้แก่ อุปลักษณะสัตว์ อุปลักษณะผู้หญิง อุปลักษณะอาการของมนุษย์ และอุปลักษณะวัตถุ (ต่างวงความหมาย) และการถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ์ (epistemic correspondence) จำนวน ๖ ประเภท ได้แก่ อุปลักษณะอาการของมนุษย์ + วัตถุ อุปลักษณะวัตถุ + อาการของมนุษย์ อุปลักษณะวัตถุ + อวัยวะของมนุษย์ อุปลักษณะ

วัตถุ + สภาพของมนุษย์ อุปลักษณสัตว์ + อาการของมนุษย์ และอุปลักษณที่อาศัย
ของมนุษย์ + วัตถุ ดังแผนภาพต่อไปนี้

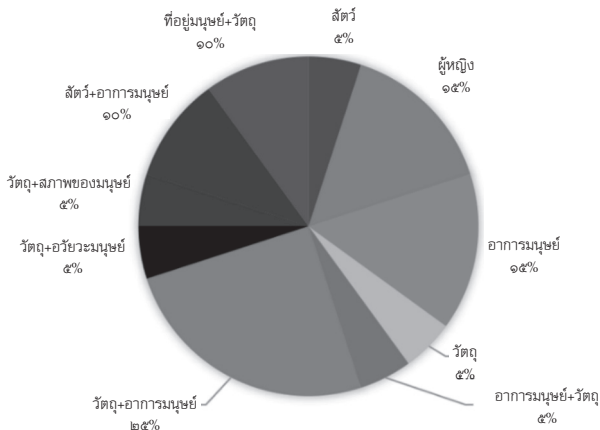

ภาพที่ ๑ แผนภูมิแสดงการถ่ายโยงความหมายของคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทย

ผลการศึกษาพบว่าคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยประกอบด้วย
ถ้อยคำอุปลักษณเชิงมนโนทัศน์ ๑๐ ประเภท ได้แก่

๑. อุปลักษณสัตว์ คิดเป็นร้อยละ ๕ ได้แก่ กะต่าย
๒. อุปลักษณผู้หญิง คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ได้แก่ อีจู้ อีโต่ง อีแปะ
๓. อุปลักษณอาการของมนุษย์ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ได้แก่ นางกวัก สุป สุ่ม
๔. อุปลักษณวัตถุ (ต่างวงความหมาย) คิดเป็นร้อยละ ๕ ได้แก่ ช้องตะโพน
๕. อุปลักษณอาการของมนุษย์ + วัตถุ คิดเป็นร้อยละ ๕ ได้แก่ หาบกะจาด
๖. อุปลักษณวัตถุ + อาการของมนุษย์ คิดเป็นร้อยละ ๒๕ ได้แก่ เคื่องต้มน้ำ
อ้อย เคื่องวีเข้า เคื่องหีบอ้อย พ้าชอยยา ไม้พัดเข้า
๗. อุปลักษณวัตถุ + อวัยวะของมนุษย์ คิดเป็นร้อยละ ๕ ได้แก่ ไซสองหี
๘. อุปลักษณวัตถุ + สภาพของมนุษย์ คิดเป็นร้อยละ ๕ ได้แก่ หม้อแกงสาว
๙. อุปลักษณสัตว์ + อาการของมนุษย์ คิดเป็นร้อยละ ๑๐ ได้แก่ ม้าชอยยา
ม้าพัดเข้า

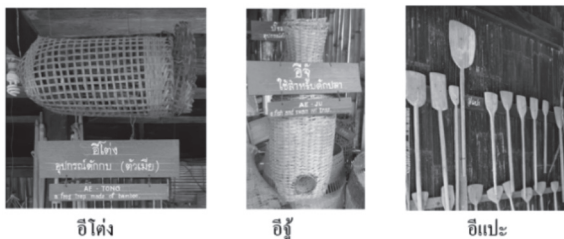
๑๐. อุปลักษณ์ที่อาศัยของมนุษย์ + วัตถุ คิดเป็นร้อยละ ๑๐ ได้แก่ โหงเข้า
ล่องช่อง โหงไม้ไผ่

ภาพที่ ๒ แผนภูมิแสดงร้อยละประเภทของถ้อยคำอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ที่ปรากฏ
ในคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทย

๒. ประเภทของการถ่ายโยงความหมายอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ของคำเรียก
สิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทย

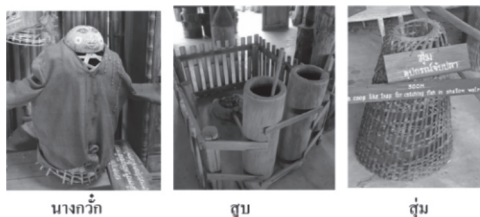
๑) สิ่งของเครื่องใช้ ⇐ ผู้หญิง คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ได้แก่ อีจู้ อีโต่ง
อีแปะ เป็นกระบวนการถ่ายโยงความหมายแบบภวสัมพันธ์ โดยใช้วงความหมายต้นทาง
จากมนทัศน์ “ผู้หญิง” คือมีค่านำหน้าชื่อที่ใช้เรียกสตรีมาใช้ในการเรียกสิ่งของ
เครื่องใช้ต่าง ๆ

ภาพที่ ๓ อีจู้ อีโต่ง อีแปะ (บันทึกภาพเมื่อ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔)

วงความหมายต้นทาง		วงความหมายปลายทาง
ผู้หญิง อีजू [คำนำหน้าชื่อ ใช้เรียกสตรีหรือสัตว์เพศเมีย, ชื่อ]	⇒	สิ่งของเครื่องใช้ อีजू [เครื่องใช้สำหรับดักปลาไหล]
อีโต่ง [คำนำหน้าชื่อ ใช้เรียกสตรีหรือสัตว์เพศเมีย, ชื่อ]	⇒	อีโต่ง [เครื่องใช้สำหรับดักกบ]
อีแปะ [คำนำหน้าชื่อ ใช้เรียกสตรีหรือสัตว์เพศเมีย, ชื่อ]	⇒	อีแปะ [เครื่องใช้คล้ายตะหลิวด้ามยาว ใช้สำหรับกวาดอาหาร]

๒) สิ่งของเครื่องใช้ ⇐ อาการของมนุษย์ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ได้แก่ นางกวัก สูป สุ่ม เป็นกระบวนการถ่ายทอดโยงความหมายแบบภวสัมพันธ์ โดยใช้วงความหมายต้นทางจากมโนทัศน์ “อาการของมนุษย์” ได้แก่ การกวักฝ้าย การสูบยา สูดน้ำ และการกระทำแบบไม่เจาะจง มาใช้ในการเรียกสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มีวิธีการใช้งานเทียบเคียงกับอาการของมนุษย์

ภาพที่ ๔ นางกวัก สูป สุ่ม (บันทึกภาพเมื่อ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔)

วงความหมายต้นทาง		วงความหมายปลายทาง
อาการของมนุษย์ นางกวัก [คำใช้เรียกมนุษย์เพศหญิง, อาการของมนุษย์ที่มีมือมีวนเส้น ด้าย]	⇒	สิ่งของเครื่องใช้ นางกวัก [อุปกรณ์กวักฝ้ายที่นำมาตกแต่งเพื่อ ประกอบการละเล่นทางจิตวิญญาณใน เทศกาลกำฟ้าของชาวไทพวน]
สูบ [อาการที่มนุษย์ดูดอากาศ หรือน้ำเข้าทางปาก]	⇒	สูบ [เครื่องใช้สำหรับอัดลมในเตาเผาเหล็ก ให้ไฟแรง]
สูม [อาการที่มนุษย์ทำอะไรแบบไม่ เจาะจงว่าจะได้ผลหรือไม่]	⇒	สูม [เครื่องใช้สำหรับจับปลา ใช้วิธีการปัก ลงไปใต้น้ำแบบไม่เจาะจงตำแหน่ง]

๓) **สิ่งของเครื่องใช้** ⇐ **สัตว์** คิดเป็นร้อยละ ๕ ได้แก่ กะต่าย เป็นกระบวนการถ่ายโยงความหมายแบบภวสัมพันธ์ โดยใช้วงความหมายต้นทางจากมโนทัศน์ “สัตว์” มาใช้เรียกสิ่งของเครื่องใช้ที่มีรูปร่างลักษณะหรือจุดเด่นบางประการคล้ายกับสัตว์ชนิดนั้น

ภาพที่ ๕ กะต่าย (บันทึกภาพเมื่อ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕)

วงความหมายต้นทาง	วงความหมายปลายทาง
สัตว์ <i>กะต่าย</i> [สัตว์ชนิดหนึ่ง มีจุดเด่นอยู่ที่ ฟันหน้าใช้กัดแทะ (กระต่าย)]	สิ่งของเครื่องใช้ <i>กะต่าย</i> [เครื่องใช้มีแผ่นเหล็กแหลมคม ไว้ใช้ขูดเนื้อมะพร้าว]

๕) สิ่งของเครื่องใช้ ⇄ วัตถุ (ต่างวงความหมาย) คิดเป็นร้อยละ ๕ ได้แก่ *ช่องตะโพน* เป็นกระบวนการถ่ายโยงความหมายแบบทวิสัมพันธ์ โดยใช้วงความหมายต้นทางจากมโนทัศน์ “วัตถุที่ต่างวงความหมาย” มาใช้เรียกสิ่งของเครื่องใช้ที่มีรูปร่างลักษณะหรือจุดเด่นบางประการคล้ายกับวัตถุอีกชนิดหนึ่ง

ช่องตะโพน

ภาพที่ ๖ ช่องตะโพน (บันทึกภาพเมื่อ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔)

วงความหมายต้นทาง	วงความหมายปลายทาง
วัตถุ (ต่างวงความหมาย) <i>ช่องตะโพน</i> [ชื่ออุปกรณ์สำหรับใส่สัตว์น้ำที่จับได้, ตะโพน อยู่ในวงความหมายเครื่อง ดนตรี]	สิ่งของเครื่องใช้ <i>ช่องตะโพน</i> [เครื่องใช้สำหรับใส่สัตว์น้ำที่จับ ได้ อยู่ในวงความหมายการทำ ประมง]

๕) สิ่งของเครื่องใช้ ⇄ วัตถุ + อาการของมนุษย์ คิดเป็นร้อยละ ๒๕ ได้แก่ *เคื่องต้มน้ำอ้อย* *เคื่องวีเข้า* *เคื่องหีบอ้อย* *พ้าชอยยา* *ไม้พัดเข้า* เป็นกระบวนการถ่ายโยงความหมายแบบทวิสัมพันธ์ โดยผสมผสานวงความหมายต้นทางจากมโนทัศน์

“วัตถุ” และ “อาการของมนุษย์” มาใช้เรียกสิ่งของเครื่องใช้ที่มีวิธีการใช้งานคล้ายกับการกระทำบางอย่างของมนุษย์ อาจมีลักษณะเป็นเครื่องผ่อนแรงหรือเพื่อทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เครื่องตม่น้ำอ้อย

เครื่องวีเข้า

เครื่องหีบอ้อย

ฟ้าวชอยยา

ไม้ฟัดเข้า

ภาพที่ ๗ เครื่องตม่น้ำอ้อย เครื่องวีเข้า เครื่องหีบอ้อย ฟ้าวชอยยา ไม้ฟัดเข้า (บันทึกภาพเมื่อ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔)

วงความหมายต้นทาง	วงความหมายปลายทาง
วัตถุ + อาการของมนุษย์ เครื่อง + ตม่น้ำอ้อย [อุปกรณ์ (เครื่อง) + อาการของมนุษย์ในการประกอบอาหาร, ของเหลว, พืชที่เป็นอาหาร]	สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องตม่น้ำอ้อย [เครื่องมือที่ใช้สำหรับตม่น้ำอ้อย]
เครื่อง + วีเข้า [อุปกรณ์ (เครื่อง) + อาการของมนุษย์ในการกระพือลม, พืชที่เป็นอาหาร]	เครื่องวีเข้า [เครื่องมือที่ใช้สำหรับแยกข้าวเปลือกเมล็ดสับออกจากข้าวเปลือกที่สมบูรณ์]
เครื่อง + หีบอ้อย [อุปกรณ์ (เครื่อง) + อาการของมนุษย์ในการบีบวัตถุ, พืชที่เป็นอาหาร]	เครื่องหีบอ้อย [เครื่องมือที่ใช้สำหรับหนีบต้นอ้อยเพื่อสกัดเอาน้ำอ้อย]

ฟ้า + ขอยยา [วัตถุมีคมใช้ตัดสิ่งของ (ฟ้า) + อาการของมนุษย์ในการหั่นวัตถุให้เป็นชิ้นเล็กๆ, พืชที่รักษาโรค หรือ ใบยาสูบ]	⇒	ฟ้าขอยยา [มีด (ฟ้า) ขนาดใหญ่ที่ใช้สำหรับหั่นใบยาสูบ]
ไม้ฟัดเข้า [ท่อนไม้ + อาการของมนุษย์ในการหวดหรือเหวี่ยง, พืชที่เป็นอาหาร (ข้าว)]	⇒	ไม้ฟัดเข้า [ท่อนไม้ที่ใช้สำหรับหนีบฟ้อนข้าวเพื่อยกฟาดให้เมล็ดข้าวหลุดจากรวง]

๖) สิ่งของเครื่องใช้ ⇐ วัตถุ + อวัยวะของมนุษย์ คิดเป็นร้อยละ ๕ ได้แก่ ไชสองฮี เป็นกระบวนการถ่ายทอดความหมายแบบญาณสัมพันธ์ โดยผลานวงความหมายต้นทางจากมโนทัศน์ “วัตถุ” และ “อวัยวะของมนุษย์” มาใช้เรียกสิ่งของเครื่องใช้ที่มีรูปร่างหรือหน้าที่การใช้งานของส่วนประกอบบางอย่างคล้ายกับลักษณะหรือการทำงานของอวัยวะของมนุษย์

ไชสองฮี

ภาพที่ ๘ ไชสองฮี (บันทึกภาพเมื่อ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔)

วงความหมายต้นทาง		วงความหมายปลายทาง
วัตถุ + อวัยวะของมนุษย์ ไช + สองฮี [วัตถุที่สานขึ้นจากไม้ + จำนวน, อวัยวะของสตรี มีลักษณะเป็นรู]	⇒	สิ่งของเครื่องใช้ ไชสองฮี [เครื่องใช้สำหรับจับสัตว์น้ำ มีทางเข้าให้สัตว์เข้าได้ ๒ ทาง ตามกระแสน้ำที่เปลี่ยน]

๗) สิ่งของเครื่องใช้ ⇐ **วัตถุ + สภาพของมนุษย์** คิดเป็นร้อยละ ๕ ได้แก่ หม้อแกงสาว เป็นกระบวนการถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ์ โดยผสานวงความหมายต้นทางจากมโนทัศน์ “วัตถุ” และ “สภาพของมนุษย์” มาใช้เรียกสิ่งของเครื่องใช้ที่มีลักษณะบางอย่างเทียบเคียงได้กับสภาพร่างกายของมนุษย์

หม้อแกงสาว

ภาพที่ ๙ หม้อแกงสาว (บันทึกภาพเมื่อ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔)

วงความหมายต้นทาง		วงความหมายปลายทาง
วัตถุ + สภาพของมนุษย์		สิ่งของเครื่องใช้
หม้อแกง + สาว	⇒	หม้อแกงสาว
[ภาชนะที่มีขอบสูง, อาหารที่มีลักษณะเหลวเป็นน้ำ + สภาพของผู้หญิงที่พ้นวัยเด็กแต่ยังไม่ถึงวัยผู้ใหญ่]		[หม้อดินเผาที่ใช้สำหรับปรุงอาหาร มีขนาดกลาง ๆ พอเหมาะ ไม่ใหญ่ ไม่เล็กจนเกินไป]

8) สิ่งของเครื่องใช้ ⇐ **อาการของมนุษย์ + วัตถุ** คิดเป็นร้อยละ ๕ ได้แก่ หาบกะจาด เป็นกระบวนการถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ์ โดยผสานวงความหมายต้นทางจากมโนทัศน์ “อาการของมนุษย์” และ “วัตถุ” มาใช้เรียกสิ่งของเครื่องใช้ที่มีลักษณะการใช้สอยเทียบเคียงกับกิริยาอาการของมนุษย์ที่กระทำกับสิ่งของนั้น

หีบกะจาด

ภาพที่ ๑๐ หีบกะจาด (บันทึกภาพเมื่อ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔)

วงความหมายต้นทาง	วงความหมายปลายทาง
อาการของมนุษย์ + วัตถุ หาบ + กะจาด [อาการที่มนุษย์แบกสิ่งของไว้ที่บ่าให้มีความสมดุลทั้งสองฝั่ง + ภาชนะใส่สิ่งของ (กระจาด)]	สิ่งของเครื่องใช้ หาบกะจาด [(กระจาด) เครื่องใช้สำหรับใส่สิ่งของ เป็นงานจักสานที่ต้องมีเป็นคู่ มีสายห้อยและใช้ไม้คานสอดให้คนแบกเพื่อเคลื่อนย้าย]

๙) **สิ่งของเครื่องใช้** ⇐ **สัตว์ + อาการของมนุษย์** คิดเป็นร้อยละ ๑๐ ได้แก่ **ม้าชอยยา** **ม้าพัดเข้า** เป็นกระบวนการถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ์ โดยผสมผสานวงความหมายต้นทางจากโมทัศน์ “สัตว์” และ “อาการของมนุษย์” คือมีรูปร่างลักษณะบางอย่างคล้ายกับสัตว์ เช่น มีหัว มีขา มีลำตัวขนานกับพื้น และสามารถทำกริยาอาการต่าง ๆ ได้อย่างมนุษย์ แล้วนำมาใช้เรียกสิ่งของเครื่องใช้สำหรับช่วยในการทำงาน

ม้าชอยยา

ม้าพัดเข้า

ภาพที่ ๑๑ ม้าชอยยา ม้าพัดเข้า (บันทึกภาพเมื่อ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔)

วงความหมายต้นทาง		วงความหมายปลายทาง
สัตว์ + อาการของมนุษย์ ม้า + ซอยยา [สัตว์ ๔ ขา ใช้ขี่ได้ + อาการของมนุษย์ในการหันวัตถุให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ, พืชที่รักษาโรคได้ หรือใบยาสูบ]	⇒	สิ่งของเครื่องใช้ ม้าซอยยา [เครื่องใช้สำหรับรองหันใบยาสูบ โดยวางใบยาไว้บนหลังของอุปกรณ์ ให้ไหลออกมาด้านหน้า]
ม้า + พัดเข้า [สัตว์ 4 ขา ใช้ขี่ได้ + อาการของมนุษย์ในการหวดหรือเหวี่ยง, พืชที่เป็นอาหาร (ข้าว)]	⇒	ม้าพัดเข้า [เครื่องมือขึงสำหรับฟาดรวงข้าว ให้เมล็ดข้าวหลุดจากรวง]

๑๐) สิ่งของเครื่องใช้ ⇐ ที่อาศัยของมนุษย์ + วัตถุ คิดเป็นร้อยละ ๑๐ ได้แก่ โองเข้าล่องช่อง โองไม้ไผ่ เป็นกระบวนการถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ์ โดยผสมผสานความหมายต้นทางจากมโนทัศน์ “ที่อาศัยของมนุษย์” และ “วัตถุ” คือมีลักษณะกลวงและมีช่องให้มนุษย์เข้าไปอาศัยอยู่ได้ นำมาใช้เรียกสิ่งของเครื่องใช้ที่มีลักษณะการใช้สอยคือส่วนกลางกลวง เป็นช่อง และสามารถนำวัตถุบางสิ่งบรรจุลงไปได้

โองเข้าล่องช่อง

โองไม้ไผ่

ภาพที่ ๑๒ โองเข้าล่องช่อง โองไม้ไผ่ (บันทึกภาพเมื่อ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔)

วงความหมายต้นทาง		วงความหมายปลายทาง
ที่อาศัยของมนุษย์ + วัตถุ โยง + เข้าล่องช่อง [(โรง) สิ่งปลูกสร้างที่ส่วนกลาง กลวง มนุษย์เข้าไปอาศัยได้ + พืชที่ เป็นอาหาร, ไหลผ่าน, ที่ว่าง]	⇒	สิ่งของเครื่องใช้ โยงเข้าล่องช่อง [เครื่องกตแบ่งเพื่อทำตัวขมมลอด ช่อง มีลักษณะเป็นกระเบส่วนกลาง กลวงเพื่อบรรจุแบ่งขนม แล้วมีแผ่น ไม้กดลงไปนช่อง]
โยง + ไม่ได้ [(โรง) สิ่งปลูกสร้างที่ส่วนกลาง กลวง มนุษย์เข้าไปอาศัยได้ + ส่วน ของต้นไม้, เครื่องมือให้แสงสว่าง]	⇒	โยงไม่ได้ [กระเบไม่มีเสสำหรับตั้งท่อนไต้ไฟ มีพื้นทีรอบ ๆ สำหรับรองรับเศษเถ้า ที่ไหม้แล้ว]

บทสรุป การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการเก็บข้อมูลพบรายการคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยน จำนวน ๕๖ คำ เมื่อนำมาวิเคราะห์ในเบื้องต้นพบว่าเป็นคำศัพท์ที่มีลักษณะการใช้กลวิธีขยายความหมายแบบอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์จำนวน ๒๐ คำ เป็นการใช้องกลวิธีขยายความหมายแบบอื่นจำนวน ๒๒ คำ และเป็นการให้ความหมายตรงอยู่เพียง ๑๔ คำ เท่านั้น ซึ่งหากนำจำนวนทั้งหมดมาวิเคราะห์ในภาพรวมจะแสดงให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทพวนนั้นใช้กลวิธีขยายความหมายของคำมากกว่าการให้ความหมายโดยตรง คิดเป็นสัดส่วนถึง ๗๕ : ๒๕ ซึ่งมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ขยายความหมายนั้น ถือเป็นกระบวนการทางปริชานที่มนุษย์ใช้ในการทำความเข้าใจโลกและทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งในผลงานการศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์จำนวนมากในประเทศไทยมักจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งนามธรรม เนื่องจากการถ่ายโยงข้ามวงความหมายที่มองเห็นได้ชัดเจน สอดคล้องกับการศึกษาสถานภาพงานวิจัยอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในภาษาไทยของศุภชัย ติะวิชัย (Tawichai, 2018, p. 202-254) ที่กล่าวว่าการศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในภาษาไทยนิยมนำถ้อยคำอุปลักษณ์ที่มีลักษณะเป็นนามธรรมมาศึกษา เพราะการศึกษา

อุปลักษณณ์โน้ตศัณท์จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมนั้นมีประเด็นที่ขัดแย้งกับทฤษฎีอุปลักษณณ์เชิงมโนทัศน์ของเลคอฟและจอห์นสัน แต่ก็มีผู้ให้เหตุผลแตกต่างไว้อย่างน่าสนใจว่า เมื่ออุปลักษณณ์เชิงมโนทัศน์ตามทฤษฎีนั้นมีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ทางกายและทางวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา จึงอาจสรุปได้ว่าการศึกษาลักษณะเชิงมโนทัศน์จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมนั้น หากสามารถสะท้อนถึงมโนทัศน์และการถ้อยแถลงระหว่างวงความหมายได้ ก็ไม่น่าจะผิดไปจากทฤษฎีแต่อย่างใด โดยในการศึกษาลักษณะเชิงมโนทัศน์จากคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยในครั้งนี้พบว่า มีการใช้อุปลักษณณ์เชิงมโนทัศน์ที่มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์ถึงร้อยละ ๙๐ ซึ่งสามารถยืนยันได้ว่ามีลักษณะความสัมพันธ์กับประสบการณ์ทางกายและทางวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาถูกต้องตามทฤษฎีเช่นกัน

อนึ่ง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบว่ากลวิธีการถ้อยแถลงความหมายของคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ในภาษาไทยแบบญาณสัมพันธ์ปรากฏมากกว่าแบบภวสัมพันธ์ และข้อมูลบางส่วนซับซ้อนและทับซ้อนกันระหว่างกลวิธีขยายความหมายแบบอุปลักษณณ์เชิงมโนทัศน์กับกลวิธีอื่นตามแนวคิดทางปริชาน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สอดคล้องกับมุมมองเรื่องการจัดหมวดหมู่ (categorization) ทฤษฎีต้นแบบ (prototype theory) ความเป็นต้นแบบ และการลดความเป็นต้นแบบซึ่งถือว่าเป็นลักษณะอันเป็นธรรมชาติของภาษาที่ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่มีความหมายที่ชัดเจนยั่งยืนตลอดกาล ดังข้อสรุปเกี่ยวกับภาษาศาสตร์ปริชานของ อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (Wongwattana, 2014, p. 15) ที่ว่าการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ในโลกต้องมีการทำความเข้าใจทั้งหมดหมู่ ไม่ใช่เข้าใจเพียงแค่สิ่งนั้นเพียงอย่างเดียว ดังนั้นหากต้องการศึกษาธรรมชาติของภาษา ก็ควรต้องใช้วิธีการที่เป็นธรรมชาติมาศึกษาด้วย

ข้อเสนอแนะในงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษาลักษณะคำศัพท์ในหมวดคำอื่น ๆ อย่างต่อเนื่องและศึกษาให้ครอบคลุมไปถึงกลวิธีการทางปริชานอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาภาษาของชาติพันธุ์ ในมุมมองอันเป็นกระแสของการศึกษาภาษาในปัจจุบันให้มีความกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

References

- Akharawatthanakun, P. (2019). “Phuan” is not “Lao”: Linguistic Evidence in Lexical and Phonological Aspects Confirming Language Distinction. *Humanities & Social Sciences*, 36(1), 1-31.
- Department of Cultural Promotion. (2016). *phasa: moradok phumpanya thang watthanatham khong chat*. [Language: National Intangible Cultural Heritage]. Bangkok: The War Veterans Organization of Thailand Under Royal Patronage of His majesty the King.
- Evans, V., & Green, M. (2006). *Cognitive linguistics: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Homduang, S. & Buakaw, S. (2016). Consonant Variation in Thai Phuan Spoken at Ban Phue District, Udon Thani Province. *Journal of Graduate Study in Humanities and Social Sciences*, 5(1), 122-137.
- Jaimaitee, T. & Sungkaman, U. (2016). A Study of the Lexical Variation in Phuan Language of Ban Mi District, Lop Buri Province. *Academic Journal of Humanities and Social Sciences*, 24(45), 245-262.
- Jirananthanaporn, S. (1993). *rai-ngan kan wichai rueang wongchon sap nai watthanatham kan tho pha khong thai phuan*. [A study of words used in the process of Thai Phuan Traditional Weaving]. Phitsanulok: Naresuan University, Thailand.
- Jirananthanaporn, S., Singnoi, U. & Chinakhrapong, O. (2008). *rai-ngan wichai chabap sombun thatsanakhati thang phasa khong klum chattiphan thai thi mi to phasa khong ton-eng nai khet phaknuea ton lang*. [Language Attitudes of Tai Ethnic Groups toward their Language in the Lower Northern Part of Thailand]. Phitsanulok: Naresuan University, Thailand.
- Khemmuk, Y. et al. (2015). *photchananukrom phasa thai phuan*. [Dictionary of Thai-Phuan Language]. Chiang Mai: Chiang Mai Rajabhat University.

- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What categories reveal about the mind*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. and Johnson, M. (1980). *Metaphor We Live By*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Office of the Royal Society. (2013). *photchananukrom chabap ratchabandittayasathan phoso 2554*. [Dictionary of the Office of the Royal Institute, B.E.2554]. Bangkok: Office of the Royal Society.
- Panichakul, P. (2004). *An ethnosemantic study of names and the system of making traditional Sin-Mudmee of the Tai Phuan in Amphoe Ban Mi, Changwat Lop Buri*. (Master's degree thesis). Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Phongphiriyawanit, K. (2016). A Study of Personal Pronouns in Isan Thai-Phuan: Language changes and usage. In *The 12th International Conference on Humanities and Social Sciences) IC-HUSO 2016 in November 14-15*, p. 2139-2155. Khon Kaen: Khon Kaen University.
- Premssirat, S. et al. (2004). *phaenthi phasa khong klum chattiphan tang tang nai prathet thai*. [Ethnolinguistic maps of Thailand]. Bangkok: Department of Cultural Promotion.
- Singsawat, P. (2018). The Status of Phuan Language Studies. *Chophayom Journal*, 29(1), 475-486.
- Singsena, N. & Benjathikul, C. (2015). The Personal Pronoun of Thai-Phuan in Isan Region. *Journal of Graduate Study in Humanities and Social Sciences*, 4(1), 67-88.

- Tawichai, S. (2006). *Conceptual Metaphors of Anger in Thai*. (Master's degree thesis). Silpakorn University, Bangkok, Thailand.
- Tawichai, S. (2018). The Status of Research on Conceptual Metaphors in Thai. *Journal of the Faculty of Arts, Silpakorn University*, 40(2), 202-254.
- Thai Phuan Foundation. (1989). *photchananukrom phasa thai phuan*. [Dictionary of Thai-Phuan Language]. Bangkok: Aksornbundit.
- Wongthai, N. (2019). *at sat pari chan bueangton*. [The Basics of Semantics]. Bangkok: Work all print company Limited.
- Wongwattana, U. S. (2014). *kham riak chue phuet baep phuenban thai: kansueksa choeng phasasat phrueksasat chattiphan*. [Thai folk plant names: a study in ethno-botanical linguistics]. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Wongwattana, U. S. (2020). System of Auto-part Terms in Thai in the View of Cognitive Linguistics. *Journal of Humanities, Naresuan University*, 17(3), 31-48.

